

2018 Vol:5 / Issue:23	pp.1121- 1129	Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) The Published Date (Yayınlanma Tarihi)	18.06.2018 13.08.2018 15.08.2018
--------------------------	------------------	---	--

OSMANLI DÖNEMİ MİNYATÜR SANATINDA TOPOGRAFİK KENT TASVİRİ

TOPOGRAPHIC CITY DESCRIPTION IN THE OTTOMAN PERIOD MINYATURE ART

İrfan DÖNMEZ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü,
Bilecik/Türkiye, ORCID: 0000-0002-1529-0771

Parisa GÖKER

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre
Tasarımı Bölümü, Bilecik/Türkiye, ORCID: 0000-0001-8876-2621

ÖZET

Osmanlı dönemi tarihsel süreç içinde erken, klasik ve geç Osmanlı dönemi olarak adlandırılmaktadır. Erken dönem olarak anılan süreçte birçok eserin varlığından söz edilebilmesine rağmen, konuları ve biçim özellikleri açısından özgünleşerek yerel bir üslup arayışını yansıtan eser çok fazla bulunmamaktadır. Osmanlı dönemi minyatür sanatı genellikle seyahatler, ordu seferleri ve dönemin sosyal yaşamını yansıtan saray hayatı, törenler gibi olayları konu edinmektedir. 16. Yüzyılın ortalarına doğru, Klasik Osmanlı Dönemi'nde Matrakçı Nasuh Efendi minyatür sanatında yerel biçimi belirleyen önemli eserler ortaya koymuştur. Genellikle Osmanlı ordusunun fethine yöneldiği kent ve limanların, İstanbul'un topografik ve figürsüz manzaralarını tasvir eden sanatçı, Osmanlı minyatür sanatına farklı bir anlayış kazandırmıştır. Bu çalışmada, Klasik Osmanlı Dönemi'nde Matrakçı Nasuh Efendi'nin minyatür çalışmalarının birkaç örneği ele alınarak, özellikle topografik kent tasvirleri, önemli törenler ve saray bahçelerinde gerçekleşen gündelik yaşam kültürü ile saray bahçelerindeki bitkisel tasarım ve yapı öğelerinin görsel biçimlendirilmesi resim sanatı, mekan kurgusu, peyzaj ve bahçe tasarımı bağlamında soyutlama yöntemi ile irdelenerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Dönemi, Matrakçı Nasuh, Topografik Kent, Minyatür Sanatı

ABSTRACT

Ottoman Empire's historical process can be described as and analyzed under early, classical and late Ottoman Periods. Notwithstanding that a large number of works can be mentioned for the time course, referred as Early Period, the number of works, reflecting the local style-seeking by being distinguished in terms of their themes and stylistic characteristics, is relatively limited. Miniature craft in Ottoman period generally entreats such events as journeys, military expeditions, palace life which reflects the social life in this period, ceremonies etc. Towards mid-way through the 16th century, Matrakçı Nasuh Efendi produced significant works defining local style in the classical Ottoman Period. Depicting the cities and harbors which the Ottoman Army leaned to conquer and topographical figureless views of Istanbul in general, the craftsman gave an insight to Ottoman miniature craft from a different perspective. In this study, by handling some examples of the Nasuh Efendi's miniature works, topographical city depictions, significant ceremonies, the daily life culture in the palace gardens, botanical design in the palace gardens and visual forming of building elements in particular, have been analyzed and interpreted using the abstraction method in the context of painting art, venue setup, landscape and garden design.

Key Words: Ottoman Period, Matrakçı Nasuh, Topographic City, Minyature Art

1. GİRİŞ

"Minyatür, çok ince işlenmiş ve küçük boyutlu resimlere ve bu tür resim sanatına verilen addır." Orta Çağda Avrupa'da elyazması kitaplarda baş harfler kırmızı bir renkle boyanarak süslenirdi. Bu iş için, çok güzel kırmızı bir renk veren ve Latince adı "minium" olan kurşun oksit kullanılırdı. Minyatür sözcüğü buradan alınmıştır. Latince miniare kelimesinden gelen minyatür, bu lisanda kırmızı ile kitabın başlıklarını yazmak manasını ifade ediyor. Zaman içinde kitabı süsleyen resimlere minyatür adı verilmeye başlanmıştır (Shahmari 2014). Klasik Osmanlı döneminde minyatür kelimesi için daha çok nakış sözcüğü kullanılırdı. "Nakış kelimesi kapsamına giren minyatür tarzı resimlere Osmanlıca 'da, 'tasvir', 'sebih', 'tarrahi', 'nigâr', 'hurda nakış', 'sûret', 'meclis', vb. isimler verilmiştir. Ayrıca, Batı'da 'minyatari' denilen minyatür tarzı resim yapan sanatçılara, Osmanlı'da renkli, iki boyutlu yüzey düzenleme sanatıyla, nakışla uğraşan kişi anlamına gelen 'nakkaş' genel adı altında 'musavvir', 'ressam', 'tarrah', 'sebihnüvis', 'nigâri', 'nigârende', 'meclisnüvis', vb. isimler verilmiştir (Shahmari 2014).

2. OSMANLI MİNYATÜR SANATININ GELİŞİMİ VE TARİHÇESİ

16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu devletinin "klasik çağı" olarak bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 46 yıllık saltanatı süresince (1620-66) Irak'tan Macaristan'a doğuda ve batıda sürdürülen seferler ve fetihler Osmanlı İmparatorluğunu üç kıtada en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. Rodos'un kuşatılması ve Kuzey Afrika korsanlarının iş birliği ile Akdeniz'e yayılması Osmanlı'ya Ege ve Akdeniz egemenliği sağlamış ve onları Akdeniz siyasetinde önemli bir konuma getirmiştir. Bütün bunların sonucunda sağlam bir coğrafya bilgisi ortaya çıkmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminden beri doğudan ve batıdan Topkapı Sarayı'na ulaşan coğrafya kitapları ve haritalar bunun kanıtıdır. İstanbul'un fethi ve Fatih Sultan Mehmet'in sanata, sanatçıya gösterdiği saygı ve hoşgörü anlayışı ile birlikte Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır'ın fethi ve Mısır'daki bilim insanlarının İstanbul'a getirilmesi ile de İstanbul adeta bir bilim kültür ve sanat kentine dönüşmüştür (Kara 2016).

Kısaca tarihçesine değinmek gerekirse; bilinen en eski minyatürler Mısır'da rastlanan ve İÖ 2. yüzyılda papirüs üzerine yapılan minyatürlerdir. Daha sonraki dönemlerde Yunan, Roma, Bizans ve Süryani elyazmalarının da minyatürlerle süslediği görülür. Hıristiyanlık yayılınca minyatür özellikle elyazması İncil'leri süslemeye başlamıştır. Avrupa'da minyatürün gelişmesi 8. yüzyılın sonlarına doğrudur. Baskı makinesinin bulunmasına kadar Avrupa'da çok güzel ve görkemli minyatürler yapılmıştır. Bu tarihten sonra minyatür daha çok madalyonların üzerine portre yapmak için kullanılmıştır. 17. yüzyıldan sonra fildişi üzerine yapılan minyatürler yaygınlaşmıştır. Daha sonra minyatür sanatına karşı ilgi azalmıştır. Bununla birlikte dar bir sanatçı çevresinde geleneksel bir sanat olarak sürdürülmüştür. Selçuklular döneminde de minyatüre önem verilmiştir. Selçuklu'ların İran ile ilişkileri nedeniyle minyatür sanatı İran etkisinde kalmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ise 18 yüzyıla kadar İran ve Selçuklu sanatı etkisi sürmüştür. Osmanlı Türklerinde minyatür, Fatih zamanında gelişmeye başlayarak özel bir üslup kazanmıştır. Bu dönemde yazma kitaplara sultanların portrelerinin yapılması, ilgi çekici bir olaydır. Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid dönemlerinde usta minyatür sanatçıları yetişmiştir. Bugün Osmanlılara ait en eski minyatürlü elyazması kitaplar II. Bayezid'in hükümdar olduğu günlerden kalmadır. 19. yüzyıl başlarında yenileşme hareketleriyle birlikte minyatürde de batı resim sanatının etkileri görülmüştür. Minyatür sanatı yavaş yavaş yerini bildiğimiz anlamda doğrusal perspektife dayalı Batı resmine bırakmaya başlamıştır. Ama batıda olduğu gibi ülkemizde de geleneksel bir sanat olarak varlığını sürdürmektedir (Duran 2013).

Osmanlı İmparatorluğunda, minyatür sanatı etkileşim halinde olduğu bu kültürlerden izler barındırmakla birlikte, Osmanlı döneminde kendine özgü bir şekil almıştır. Osmanlıların ayrıca Avrupa, Balkan ve Akdeniz topluluklarıyla da kültürel alışveriş içerisinde olması bunda etkili olmuştur. Öte yandan 16. Yüzyıl, Osmanlı haritacılığı açısından oldukça önemli bir dönem olmuştur. Osmanlı harita ve atlaslarında görülen kent tasvirleri Osmanlı resim sanatı açısından büyük önem taşımaktadır. 16. yüzyıl boyunca özellikle önemli kişilere sunulmak üzere hazırlanan, harita ve atlaslarda kent tasvirleri resim sanatı açısından oldukça önemlidir. Bu harita-resimler Osmanlı Sanatında 'topografik resim' denilen bir türü meydana getirmiştir. Bu türün en önemli temsilcisi ise; tarihçi, matematikçi, hattat ve nakkaş Matrakçı Nasuh olmuştur (Kara 2016).

3. MATRAKÇI NASUH'UN HAYATI

"Matrak" denen silahşorluk oyunundaki ustalığı ve yeteneği sebebiyle "Matrakçı" lakabıyla anılan ve bilinen Nasuh Efendi, 1480'li yılların sonuna doğru, bugünkü Kosova Cumhuriyeti'nin başkenti olan Priştine'de doğmuştur. "Matrakçı" lakabıyla tanınan Nasuh b. Abdullah'ın tam adı 'Nasuh b. Abdullah (Karagöz) el-Silahi el-Matraki el-Bosnavi'dir. *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Selim Han* adlı eserinde ismini "Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el-Bosnevi", Matematiğe dair yazmış olduğu *Cemal el-Küttab* ve *Kemal el-Hüssab* ve *Umde el-Hissab* adlı eserlerinde ise ismini "Nasuh b. Karagöz el-Priştevi" olarak verir (Yurdaydın 1976). Matrak adı verilen savaş oyununun mucidi olduğundan "el-matraki" adı verilmiştir. Aynı zamanda iyi bir silahşor olduğundan "el-silahi" lakabını da almıştır. Sanatçı ve bilim adamı kişiliğiyle tanınır. Matematik, tarih, coğrafya, kartografi, topografya, silahşorluk ve hat gibi bilim ve sanat alanlarında değerli eserler kaleme almıştır. Küçük yaşta saraya alınmış ve II. Bayezid zamanında Enderun'da eğitim görmüş, burada II. Bayezid'in hocalarından Sai Çelebi'den ders almıştır (Yurdaydın 2003). 1490'lı yılların sonunda Enderun'a alındığı kabul edilmektedir. Askeri eğitiminin yanında matematiğe özel bir ilgi duymuş ve önemli bazı kişilerden bu konuda dersler almıştır. Enderun hocalarından Sai Efendi ile sıkı bir hoca-talebe ilişkisi kurmuştur. 1481-1512 yılları arasında Osmanlı tahtında bulunan Sultan II. Bayezid zamanında silahşorluğuyla ön plana çıkmaya başlayan Nasuh, 1517 yılında Osmanlı maliye hesaplamalarını içeren *Cemalü'l-Küttab* adlı eseri kaleme almıştır. Matrakçı, Nasuh Türkçe olarak yazdığı bu kitapta Arapça ve Farsça'yı da etkin bir şekilde kullanmıştır. Bu kitap başlangıçta pek dikkat çekmese de sonraki dönemlerde Osmanlı maliyecilerinin kullandığı bir el kitabı haline dönüşmüştür (Davut 2014).

Matrakçı Nasuh'un topografik tasvirlerinin en önemli özelliği tasvirlerde insan figürü olmayışıdır. Diğer bir deyişle sadece coğrafyaya ya da mekanlara ait tasvir anlayışında minyatürler olmasıdır. Bu anlamda şehri ya da mekanı en ince ayrıntısına kadar tanıtmaya amaçlı güden tasvirler, Yunanca 'pan', 'tüm' ve 'orama', 'görüş' anlamına gelen panoramik bir bakış yakalamaya çalışsa da yukarıdan, kuş bakışı gibi bir görünüme sahiptir. Her ne kadar görünüm kuş bakışı gibi kurgulanmış olsa da yapıların tasvirini ayrıntılı olarak görselleştirebilmek adına yapıların tanınırlığını arttıracak bakış açılarından yapıları üst üste istiflenmiş gibi resmetmiş ve böylece tasvirler çok açılı bir görünüm kazandırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1533 yılında çıktığı Irak seferini resimlediği *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han* adlı yazmadaki sefer sırasında geçilen tüm şehir tasvirleri bu özelliğe sahiptir. Matrakçı Nasuh, kullandığı bu tarzla yani coğrafi minyatürlerle bir seferin tarihini anlatma tekniğiyle Osmanlı tarihçiliğine yepyeni bir soluk getirdi. Onun çizdiği bu minyatürlerin birçoğu bölgelerin adeta fotoğrafını 21. yüzyıl insanına miras olarak bırakmıştır (Davut 2014).

Matrakçı Nasuh'un minyatürlerinde geçilen şehirlerin, cami, mescit, türbe, saray gibi belli başlı binalarının resmedilmiş olması, bu minyatürlerin Türk mimarlık tarihi açısından belgesel değerini arttırmaktadır. Diğer taraftan bu tasvirlerde görülen bitkiler ve hayvanlar, o bölgelerin bitki örtüsü ve yaşam tarzı hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Bununla beraber minyatürlere hâkim olan kendine has tarzı, eserleri monotonluktan kurtarmaktadır. Bu minyatürlerin bir özelliği de mübalağasız ve gerçekçi oluşlarıdır (Yurdaydın 1963).

4. MATRAKÇI NASUH EFENDİNİN ESERLERİ VE YORUMLAMALAR

4.1. Birinci Eser

Beyan-ı Menazil-ı Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han veya *Mecmüa-i Menazil* olarak bilinen eserde yer alan İstanbul tasvirinde Matrakçı Nasuh, bir tarafta sur içi İstanbul'u, bir tarafta ise Galata ve çevresi olmak üzere İstanbul'u iki sayfa üzerinde göstermiştir. Tasvirde şehri oluşturan kara parçası, deniz, kayalar ve dağlar, bitkiler, surlar ve yapılar doğal renk ve biçimlerine simgesel bir göndermede bulunacak şekilde görselleştirilmeye çalışılmıştır. Şehre ait yapıların ayrıntılı tasviri için surlarla çevrili kuş bakışı bir kara parçası üzerine yapılar iki boyutlu gibi, karşıdan görünüş ile biri birini örtmeyecek şekilde üst üste istiflenmiştir. Tasvir, bu hali ile oldukça karmaşık ve kalabalık bir görünüm sergilemesine rağmen önemli yapıları isimleri ile anıldıklarında zihinde canlanacak görünümleri ile resmetmeye çalışmıştır. Nasuh, cami medrese, saray gibi önemli yapıları cepheden resimliyor, kalan alana da sivil örnekleri biçimsel yapıyı (dikdörtgen, ender olarak da kare) bozmayacak bir düzenle yerleştiriyor, bir anlamda "boşluk dolduruyor" (Tükel 2005). Matrakçı Nasuh, tasvirde önemli gördüğü yapıları detayları ile ön plana çıkaracak şekilde çizmiştir. Evler beyaz duvarlı ve kırmızı çatılı olarak

betimlenirken bitki örtüsü, kayalıklar ve farklı ağaç türleri ve özellikle çam ağacı simgesel olarak betimlenmiştir. Yine galata kulesi diğer tüm yapılardan daha büyük betimlenmiştir. Bütün camiler, kiliseler, kaleler, Bizans ve Osmanlı yapıları, anıtlar, kıyı şeritlerindeki özellikler, limanlar en can alıcı özellikleriyle canlandırılmıştır.

Resim 1 ve 2. Beyan-ı Menazıl-ı Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han veya Mecmüa-i Menazil'den İstanbul, "Matrakçı Nasuh Efendi" 1. Eski Saray 2. Hipodrum 3. Topkapı Sarayı 4. Fatih Camii 5. Ayasofya 6. Langa Bostanı 7. Bayezid Camii (Kara, 2016).

Nasuh çalışmasında yollar, sokaklar ve açık alanları tasvir etmemiştir. Planda sadece Eski Hipodrom Osmanlı İmparatorluğunun tek törensel mekânı olarak görülmektedir. Topkapı Sarayı ise birbirini izleyen üç avlu tek bir hat üzerinde çizilmiştir.

Tasvirde en önemli mimari yapı Sultan II. Mehmed'in fethinden sonra İstanbul'da yaptırdığı ilk saray, havadar bir tepede, bugün İstanbul Üniversitesinin bulunduğu alanda eski Bizans manastır ve kiliselerinin yerinde yapılmıştır. 1454 yılında yapımına başlanan ve 1457 yılında tamamlanmış olan saray, sonraki dönemlerde Topkapı sarayı adı verilmiş olan "Sarayı Cedid" inşa edilerek Eski Saray adını almıştır. Bina Kanuni Sultan Süleyman döneminde yangın geçirme nedeni ile yeniden yaptırılmıştır. Matrakçı Nasuh'un betimi, sarayın Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki durumunu yansıtmaktadır. Sarayın dış surlarının üç kenarı nispeten zemin perspektifine uygun çizilmiş olmasına karşın Nasuh sarayın dış kapısını görsel olarak tanımlamak adına kapının bulunduğu sur duvarını olağandan fazla iç kısmını görecektir şekilde betimlemiştir. Topkapı Sarayı'nın ilk iki avlusunu arka arkaya resimlerken üçüncü avluyu bu ikisinin üstüne gelecek biçimde yerleştirebilir (Tükel 2005). Bahçe sınırlarının içinde yer alan sıkışık biçimdeki yapılar altıgen bir duvar ile çevrilidir. Altıgen yapı duvar ve yapılar kendi içinde görsel bir mantık oluşturuyorlarsa da bu yapılar dış duvarın görünüş açısına uymamaktadır. Nasuh'un iç yapıyı daha fazla gösterebilmek adına yapının görsel bütünlüğünü iki ayrı elemana ayırdığı düşünülebilir. Bahçede ise üç adet *Cupressus Sempervirens* (Selvi), çiçek açmış birkaç ağaç türlerine göre simgesel olarak bahçede tasvir edilmiştir.

Nasuh efendi tarafından görsel elemanların tümü renklerle ve biçimlerle sınıflandırılarak bir harita gibi hazırlanan bu tasvirde o dönem İstanbul'unun ve önemli yapılarının görsel envanteri oluşturulmuştur.

Resim 3. Beyan-ı Menazıl-ı Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han veya Mecmüa-i Menazil'den İstanbul Tasvirinden Ayrıntı, İstanbul Eski Saray, "Matrakçı Nasuh Efendi" (Göker, 2016).

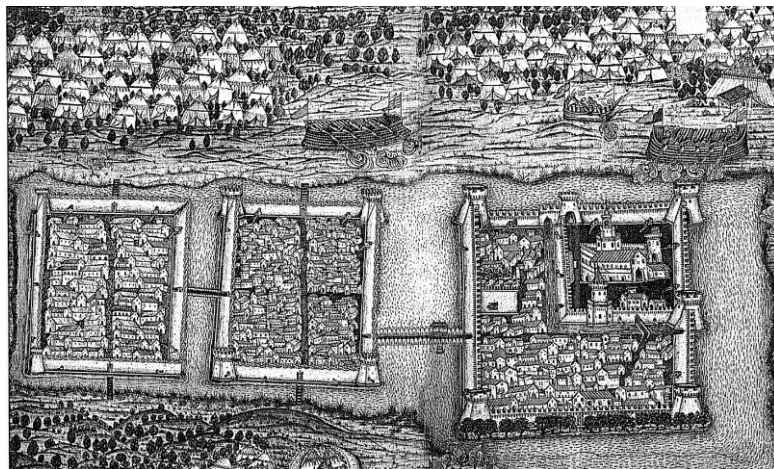
4.2. İkinci Eser

Kanuni Sultan Süleyman'ın Son Seferi'ni yanı sıra bu tasvir, Zigetvar seferine ve Sokullu Mehmet Paşaya ve II. Selim'in ilk yıllarına aittir. *Nüzhet-ül-Esrar-ül-Ahyâr der Ahbar-ı Sefer-i Sigetvar* (Zigetvar Seferi Haberlerinden En iyilerinden Esrarlar Bahçesi) anlamlarına gelmektedir. *Fetihnâme* adı ile de bilinen bu eser, arapça “kapalı nesneyi açmak” manasına gelen feth ile Farsça “mektup, yazı, kitap” manalarına gelen nâme kelimelerinden oluşan fetihnâme, öncelikle bir diplomatik belge olarak “bir zaferin duyurulmasını içeren resmî doküman, “İslam beldelerinde fethedilen beldeleri, kazanılan başarıları haber veren mektup ve ferman” anlamına gelmektedir (Aksoy, 1977).

“Kanuni Sultan Süleyman sefere niyet edip ve İskender Paşa'yı İstanbul'da muhafız ve emin olarak tayin eder. Ordu Edirne'ye varınca sultan, beylerbeyilikten mazul Kara Mustafa Paşa'yı Edirne'ye muhafız tayin eder. Daha sonra Filibe ve Sofya'ya, oradan da Böğürdelen'de Sava nehri üzerinde ordunun geçişi için doksan üç geminin üstünde duran bir köprü yapılarak Belgrad'a ulaşılır. Kurban bayramı burada geçirildikten sonra Sigetvar'a hareket edilir. Bir köprü de Ösek yakınında Drava nehri üzerinde bina edilir. Merâhî, köprüünün inşa edilmesindeki başarının büyüklüğünü daha önce burada köprü yapmaya kalkın birinin bunda muvaffak olamadığını, hatta İskender'in batıya gitmek üzere buradan geçmek istediğini ancak köprü yapmaya onun da muvaffak olamadığını belirterek anlatır. Ordu bundan sonra Şikloş kalesi yakınlarında konaklar. Burada Budin beylerbeyi Arslan Paşa idam edilir ve ertesi gün Peçuy'a yönelinir. Nihayet Sigetvar kalesi kuşatılır ve toprakla dövülen surlar yerle bir olur. Safer ayı olmadan zafer elde edilir. Fethedilen kalenin tekrar inşasına başlanması emri verilmiştir. Fetihden sonra Sultan Süleyman'ın hastalığı artar ve vefat eder” (Başpınar, 2013).

“Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 1339) *Süleymannâme* adıyla kayıtlı, 13 Receb 976 (1 Ocak 1569) istinsah tarihli minyatürlü yazma muhtemelen müellif nüshasıdır. Eserin bilinen öteki nüshaları Türk Tarih Kurumu ile (nr. 36, Şehnâme-i Sultân Süleyman ve Feth-i Kal'a-i Sigetvar ve Gayri Vak'alar) Millet (Ali Emîrî, nr. 330, Nüzhetü'l-esrar fî fethi kal'ati Sigetvar) kütüphanelerinde yer almaktadır (Arslantürk ve Börekçi, 2012).

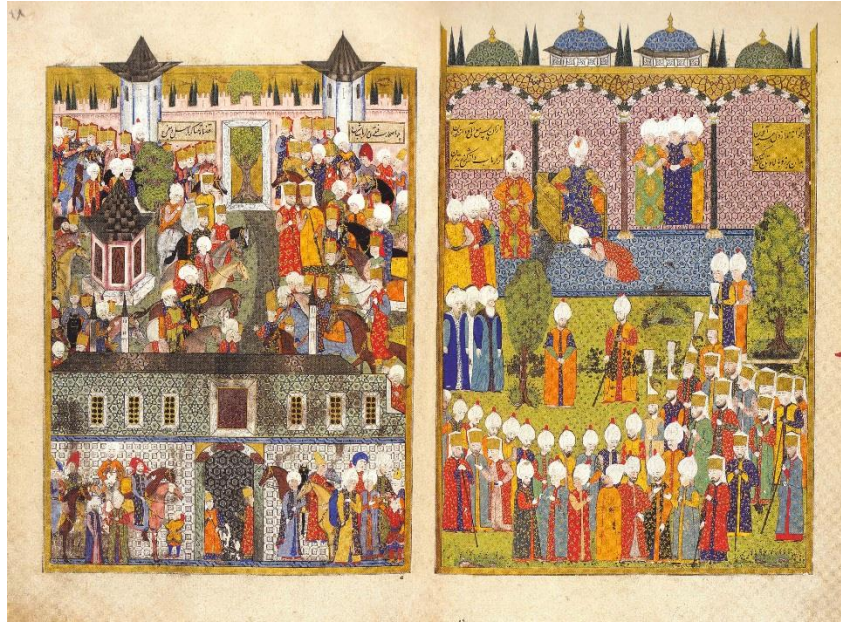
Matrakçı Nasuh tasvirde yine yukarıdan aşağıya okunabilecek bir fetih sahnesi betimlemektedir. Yukarıda birbirinin ardı sıra coğrafyanın bitki örtüsü içinde betimlenen çadırlar tıpkı ortada kale içinde yer alan yapı betimleri gibi iki boyutlu yüzeye üst üste sıralanacak şekilde istiflenmişlerdir. Çadırların hemen önünde suyla kaplı alanın üzerinde top atışı halinde betimlenen gemiler izleyicinin yüzeye bakış açısına nispeten daha uygun resimlenmiştir. Orta alanda yer alan kale yine Matrakçı Nasuh'un tipik topografik tasvir özelliklerini taşıyor nitelikte hiyerarşik bir görselleştirmeye sahiptir. Üçüncü ve alt kısımda yine coğrafyanın özellikleri toprak yapısı ve bitki örtüsü ile resmedilmeye çalışılmıştır. Tasvir, topografik bir özelliğe sahip olduğu gibi yine fetihnin gerçekleştiği bir anı izleyicinin zihninde canlandırma amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 4. İkinci Eser: Kanuni Sultan Süleyman'ın Son Seferi (Nüzhet-ül-Esrar-ül-Ahyâr der Ahbar-ı Sefer-i Sigetvar) (Emecen, 2014)

4.3. Üçüncü Eser

Süleymanname’de yer alan cülus minyatürlerinden Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta çıkış tasviri Matrakçı Nasuh Efendi tarafından yapılmıştır. Bu çalışma iki sayfa olarak hazırlanmıştır. Sol tarafta yer alan tasvir Topkapı’nın ikinci Avlusunda halkın da katılabildiği ve Sultan Süleyman’ının tahta çıkışının halk tarafından da kabul edildiği kalabalık bir ortama işaret etmektedir. Tasvirde yer alan kapılar birinci avlu ile ikinci avluyu birbirine bağlayan Bab-ı Hümayun ve ikinci avlu ile üçüncü avluyu birbirine bağlayan Babüssade kapısıdır. Babüssade kapısının arka tarafında üçüncü avluda yer alan boylu *Platanus sp.* (Çınar) ve *Cupressus Sempervirens* (Selvi) ağaçları görülmektedir. Atlı figürünün olması ise törene çoklu katılım olması ve ayrıca ikinci avluya at ile girilebildiğini yansıtmaktadır. Sağ tarafta yer alan cülus minyatürü ise Sultan Süleyman ve yakınında bekleyen kişilerin kaftanlarının üzerindeki motifler dikkat çekmektedir. Padişah koltuğunun yer aldığı alan ve arka duvarda ise motifler ile süslenmiş çinilere yer verilmiştir. Tasvirdeki yeşil alan kullanımı ve renk tercihleri törendeki sevinç ve mutluluğu yansıtmak amacı ile kullanıldığı düşünülmektedir. Her iki eserde de şematik ve arkadan öne doğru hiyerarşik bir perspektif kullanımı ile geniş bir alan algısı yaratmanın yanı sıra daha fazla figüre yer verilmesi sağlanmıştır. Eserlerde öğelerin dizilişinin dış dünya gerçekliği ile ilişkilendirilmesinden çok olay akışının resimleme yolu ile anlatılmaya çalışılması önemlidir. Bir olayın iki ayrı sayfada iki farklı perspektiften betimi odağın zaman ve mekândan çok olay akışına olan odağı artırır. Dolayısıyla tasvirler anı yakalayan doğrusal bir perspektife dayalı bir betime göre görsel algıda zamanı ve mekân birliğini delen bir genişliğe, kavramsal bir derinliğe sahiptir. Bu özelliği ile tasvirler olayın anlatımı için yazılmış bir metin gibi işlev görür.

Resim 5. Süleymannameden İstanbul Eski Saray ve Kanuni Sultan Süleyman’ın Tahta Çıkışı, Matrakçı Nasuh Efendi

4.4. Dördüncü Eser

Süleymanname’de yer alan, Kanuni Sultan Süleyman’ın İran elçisini kabul ettiğini tasvir eden bir diğer eser de Matrakçı Nasuh efendiye aittir. Bu çalışma dönemin siyasi ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. İran elçinin Kanuni Sultan Süleyman’ının önünde eğilmesi Kanuni’nin 46 yıllık saltanatı süresince üç kıtada çok geniş sınırlara sahip olması ve İmparatorluğun gücünü simgelemektedir. Daha önceki eserlerde olduğu gibi sultanın kıyafeti ve oturduğu alan çiçek motifleri ile bezenmiştir. Arkasında ise yükselen bir teppe görünümü tasvir edilmiş, bu görüntü Cihannüma kavramının öne çıkarılması için kullanıldığı düşünülmektedir. Tepede ise Osmanlı’nın simgesi olan tek boylu *Platanus sp.* (Çınar) ağacı tasvir edilmiştir. Eserin alt kısmında resmedilen çiçekler, bekleme ve dolaşma halinde olan insanlar ile bahçe görünümü verilmeye çalışılmıştır. Yine tasvirin yüzeye görsel olarak dizilimi şematik ve hiyerarşıktır. Sultan’ın çadırının açık girişi ve elemanların dikey simetriye sahip kurgusu görselleştirmenin merkezine Sultan’ın ihtişamını koyar. Merkezden yani Sultan’dan hatta

Sultan'ın kavuğundan başlayarak çadır ve tepe ile göğe yükselen üçgen form nihai açık gök yüzüne çınar ağacını taşır. Bu görsel yapı Osmanlı İmparatorluğunun büyüklüğünün ve yükselişinin metaforu olarak düşünülebilir. Yükselen tepenin ve çınarın her iki yanında atlı askerler bu yükselişin koruyucuları olarak dizilmişlerdir. Tasvirin üzerinde yazılmış olan Farsça şiir ise İran elçisinin Kanuni Sultan Süleyman'dan af dilediğini ve sultanın yüceliğini aktarmaktadır.

“Zemin ra semerkan bereft ez gebar”

“Çenin kerd puzesh bar şehriyar”

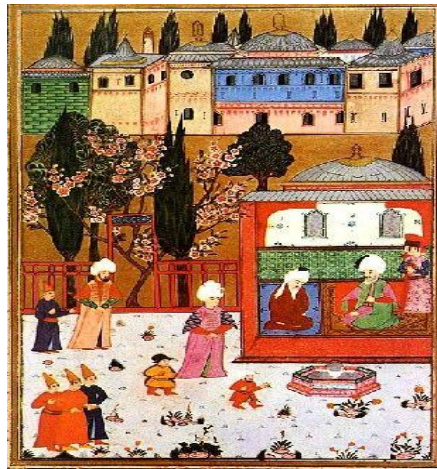
“Ke şaha eger cumr-i ma hest”

“Tora af ve eçan yeki est”

Resim 6. Süleymanname'den Kanuni Sultan Süleyman'ın İran Elçisini Kabul Ettiğini Gösterir Tasvir, Matrakçı Nasuh Efendi

4.5. Beşinci Eser

Matrakçı Nasuh Efendi I. Selim döneminde *Cemâlü'l-Küttâb* ve *Kemalü'l-Hisâb* adlı kitaplar yazmıştır. Bu eser yazmış olduğu kitapta yer almaktadır. Eser Topkapı Sarayı'nın Enderun bahçesinde gündelik yaşamı anlatmaktadır. Tasvirde Türk bahçe kültürünün vazgeçilmez öğeleri olan çardak ve fiskiyeli havuz dikkat çekmektedir. Zemin kaplama malzemesi olarak beyaz rengin kullanılması doğal kum çakıl karışımı olduğunu yansıtmakta olup, informal bir düzende soğanlı bitkilerin *Tulipa sp* veya *Rosa sp.* yer aldığı görülmektedir. Oturma alanının yer aldığı bahçenin etrafı çit ile sınırlanmıştır. Alanın dışında ise yine *Platanus sp.* (Çınar) ve *Cupressus Sempervirens* (Selvi) ağaçlarına yer verilmiştir. Herdemyeşil ağaçların dışında ise sadece bir adet yaprağını döken çiçekli ağaç dikkat çekmektedir. Kompozisyon bahçe tasvirini güçlendirmek ve tüm öğeleri göstermek için görsel elemanlar biri birinin önüne gelmeyecek şekilde sağa ve sola dağıtılarak, yine fonun en üstte yer aldığı bir dizilim ile arkadan öne doğru sıralanmıştır. Atmosfere ait herhangi bir simge bulunmamasına karşın koyu, karanlık yeşil ile betimlenen ağaçlara zıt açık renklerle betimlenen çiçek açan ağaç parlak bir bahar atmosferi oluşturmaktadır.

Resim 7. Topkapı Sarayı Enderun Avlusu, “Matrakçı Nasuh Efendi”

5. SONUÇ

Latince adı 'minium' olan ve kırmızı renk veren kurşun oksitten adını alan minyatür, her ne kadar sadece kitap başlıkları için kullanılsa da zamanla kitap süsleyen resimler anlamında kullanılmıştır. Klasik Osmanlı döneminde daha çok 'nakış' olarak anılan minyatür, yaygın olarak 'tasvir' kelimesi ile resim sözcüğünün yerini almıştır. Fatih Sultan Mehmet dönemi ile gelişmeye başlayan Minyatür sanatı XVI. yüzyıl "Kanuni" Döneminde zirveye ulaşmıştır. Bu dönemin tasvirlerinde minyatür sanatında kişiler karakterize edilerek kendine özgü, gerçekçi bir yaklaşım, topografik anlayış ve tarihi konu ve olaylar tasvir edilmiştir. 'Matrak' denen silahşorluk oyunundaki ustalığı nedeniyle 'Matrakçı' lakabını alan Nasuh Efendi, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Selim Han, Süleymanname, Cemal el-Küttab, Kemal el-Hüsbab, Umde el-Hissab adlı minyatürlerden oluşan eserler vermiştir.

Matrakçı Nasuh Efendi kendine özgü üslubu ve renk kullanımı ile Osmanlı minyatür sanatında seçkin bir yer edinmiştir. Özellikle Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Selim Han adlı eserde İstanbul'un topografyasını görselleştiren Nasuh, aynı zamanda sefer sırasında geçilen yerlerin de topografik özelliklerini kendi üslubunca tasvir etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada ele alınan bu gibi çalışmaların yanında Süleymanname'de yer verdiği Kanuni Sultan Süleyman'ın Tahta Çıkışı, Kanuni Sultan Süleyman'ın İran Elçisini Kabulü gibi dönemin önemli olaylarını da tasvir çalışmalarına konu edindiği görülmüştür.

Matrakçı Nasuh Efendi çalışmalarında çevre özelliklerini de dikkate alarak aslına uygun, gerçeğe dayalı ve özellikle haritacılığı ön plana çıkararak sonraki nesillere ışık tutacak örnek çalışmalar ortaya koymuştur. Bu çalışmaları ile Matrakçı Nasuh Efendi, olayın betimlenmesi ve coğrafyanın ya da mekanların kimliğini yansıtacak görselleştirmelerin oluşturulmasında yazının yerini alabilecek bir göstergeler dizini oluşturabilmesi açısından Osmanlı Minyatür sanatında önemli bir yer edinmiştir. Ayrıca betimlerin en önemli özelliği yaşadığı dönemin tarihi olaylarının bir tür belgeleyicisi olmalarıdır. Bu bağlamda günümüze ulaşan bu değerli eserler dönemin tarihi bilgileri, örf, adet, gelenek, giyim, yaşam kültürünü bize yansıtmaktadır. Türk minyatür sanatı eserleri kullanılan çizgi, renk, konu ve kompozisyon oluşumunda kendine özgü özellikleri ile birer tarihi belge niteliğindedir.

KAYNAKÇA

AKSOY, H., (1997). "Tarihî Bir Belge ve Türk İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler," İlam Araştırma Dergisi, II. C., 2.

ARSLANTÜRK, A., & BÖREKÇİ, G. (2012). " Sultan Süleyman'ın Son Seferi" Zeytinburnu Belediyesi, Birinci Baskı, İstanbul.

BAŞPINAR, F. (2014). "Kanuni Sultan Süleyman'ın Son seferine Dair Bir Mesnevi: Nüzhet-ül-Esrar-ül-Ahyâr der Ahbar-ı Sefer-i Sigetvar". Türk dili ve Edebiyat Araştırmaları dergisi (Dede Korkut), Cilt: 2, Sayı: 4.

DAVUT, E. (2014). "16. Yüzyıl Osmanlı Tarihçiliğinde Yeni Bir Soluk: Matrakçı Nasuh" 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, sayı 19, İstanbul.

DURAN, D & YAZGAN, M. E. (2012). "Ornamental Plants in Miniature Art". ISHS Acta Horticulturae 1002, ISBN: 978-90-66056-06-0, Belgium.

ALİASGHARİ K., & GÖKER, P. (2016). "İstanbul, Beylerbeyi Sarayı bahçeleri Tasarım İlkeleri ve Restitüsyonu" Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Tamamlanmış Doktora Tezi, Ankara.

KARA, M. (2016). "Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü". Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Lisans Tezi. Eskişehir.

MAHİR, B. (2004). "Osmanlı Minyatür Sanatı", Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

SHAHMARİ, S. (2014). "Osmanlı ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışının Etnografik Açından İncelenmesi". Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Tamamlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

TÜKEL, U., (2005). Resmin Dili İkonografiden Göstergebilime, 1.Basım, Homer Kitabevi, İstanbul
YURDAYDIN, H.G.(1963) Matrakçı Nasuh, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara,
YURDAYDIN, H.G. (2003). “Matrakçı Nasuh; Osmanlı Tarihçisi ve Matematikçisi”. Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, cilt: 28, sayfa: 143-145.